



#giellaspáiddar3



Anne Marit Guttorm Eira
Risten Elle Sara



#giellaspáiddar 3

Jo3 Sámegiella 1



Laila Katrine Holmestrand

#giellaspáiddar 3

Oahpaheaddji rávagirji

DAVVI GIRJI

© Davvi Girji 2025

1. hápmi

Gráfalaš hábmejeaddji: Farsott / Davvi Girji

ISBN 978-82-329-0693-2

www.davvi.no

Dán buktaga ii leat lohpi mánget eará go dan maid lea lohpi vuoignaduodjelága njuolggadusaid mielde dahje šiehtadusaid mielde mat leat dahkkon Kopinorain, vuoignaduiid vuoigatvuodæaiggádiid beroštusorgánain. Jus ii leat dahkkon sierra šiehtadus Davvi Girji AS:in, de lea buot mánge ja daid olámudduidahkan gildojuvvon, ja rihkkun sáhtta mielddisbuktit buhtadusgáibádusa ja buktaga bearrama, ja sáhtta sáhkohallat dahje ránggášuvvot giddagasduomuin.

Álgosánit

Dát oahpaheaddjerávvagat gullet *#giellaspáiddar 3* girjái ja neahttaresursii. *#giellaspáiddar 3* čuovvu sámegiela vuosttašgiellan oahppoplána bajitosiid ja jo3 studerenráhkkanahtti gealbomihttomeriid. Sámegiela vuosttašgiellan fága relevánsa ja guoddevaš árvvut leat *#giellaspáiddar 3* girjji ja neahttaresurssa sisdoalu vuolggasadji, ja dat galggašedje:

- nannet ohppiid duogáža, sámi kultuvrra ja sámi árvvuid, nugo árbevirolaš máhtu, sohka- ja bearašoktavuođaid ja guvlui gullevašvuođa.
- ovddidit ohppiid árvvuid ja positiivvalaš miellaguottuid mat dorjot sámi searvevuođa sihke báikkálaččat ja miehtá Sámi.
- oahpásmahttit ohppiid sámi njálmmálaš árbevieruide, čálalaš teavsttaide ja gielalaš girjáivuhtii.
- láhčit ohppiide saji vásáhusaide, dulkomii ja reflekšuvdnii.
- nannet ja ovddidit ohppiid njálmmálaš ja čálalaš giellagelbbolašvuođa ja dahkat ohppiid oadjebas giellageavaheaddjin, geain lea positiivvalaš iešgovva ja oadjebas identitehta.
- láhčit ohppiide vejolašvuođa ovddidit máhtuset sámegiela vuosttašgiellan guovddášelemeanttaid, fágaidrasttideaddji fáttáid, čiekŋalisoahppama, kritihkalaš jurddašemi ja reflekterema bokte.

Sisdoallu

Kapihttaliid álgogovat ja sitáhtat 7

1 Čiekŋudeapmi ja diedalaš čállin 8

Gealbomihttomearit 8

Eksámenráhkkaneapmi 8

Eamiálbmotmáhttu ja akademalaš máhttu 8

Čiekŋudanbargu ja eamiálbmotdutkan – giehtalaga 9

2 Giella ja identitehta 10

Gealbomihttomearit 10

Identitehta ja báikenamat 10

Čiekŋudeapmi temái 11

Giellaoahpa 11

Lassi 13

3 Sámi árbevirolaš giella ja fágagiella 14

Gealbomihttomearit 14

Fágagiella 14

Árbevirolaš sámi albmanahhtinvuogit 14

Lassi 15

4 Reflekteren ja kritihkalaš jurddašeapmi 16

Gealbomihttomearit 16

Boasttugowideapmi ja appropriašuvdna 16

5 Sámegiela dilli áiggiid čađa 18

Gealbomihttomearit 18

Reflekterejeaddji teavstta čállinrámma 19

Sámegiela dilli 50 jagi geahčen 20

Lassi 20

6 Máinnasteapmi ja čáppagirjjálašvuohta 21

Gealbomihttomearit 21

Čáppagirjjálašvuohta ja servodatkritihkka 21

Lassi 22

7 Lohkanteavsttat 23

Gáldut 24

Kapihttaliid álgogovat ja sitáhtat

#giellaspáiddar 3 girjjiis lea, seamma go *# giellaspáiddar 1* ja *# giellaspáiddar 2* girjjiin, juohke kapihttala vuosttaš siidu oaivvilduvvon ovdamáhtu fuomášuhttimii ja fáttá lahkoneapmái. Kapihttaliid vuosttaš siiddus lea govva ja dajaldat, man vuodul heive reflekteret ja ságastallat, vai oahppit aktiverejit ja vižžet vásáhusaid, dieđuid ja máhtu mat sis leat ovdalaččas. Dát galggašii veahkehit ohppiid áddet kapihttala sisdoalu buorebut go lohkahtet ja bargagohtet dainna. Gažaldagat maid heive jearrat:

- Maid bajilčála, govva ja sitáhta mitalit?
- Leat go bargan dainna fáttáin ovdal?
- Maid dieđát dán fáttá birra?
- Maid háliidat oahppat dán fáttás?

1 Čieknudeapmi ja diedalaš čállin

Gealbomihttomearit

- árvvoštallat, válljet ja geavahit heivvolaš giella- ja gulahallanteknologiija dárbbu ja ulbmila mielde
Guovddášelemeanttat: Čállingealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- geavahit fágamáhtu ja dárkilis ja girjás fágagiela sihke njálmmálaččat ja fágalaččat
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- reflektaret sámegiela ja kultuvrra ektui eamiálbmot- ja minoritehtaperspektiivvas
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi
- geavahit árbevirolaš sámi albmanahttinvuogiid ja sámegiel terminologiija barggus fágain
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- geavahit máhtu giela, teavsta ja šánjera birra iešguđetlágan njálmmálaš ja čálalaš teakstašlájaid hábmemii
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkegealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan

Eksámenráhkkaneapmi

Dán skuvlajagi lea ohppiin čálalaš eksámen sámegielas. Dán kapihttala álggogeahčen čilgejuvvojit vearbbat mat leat oahppoplánas, ja mat maiddá geavahuvvojit eksámenbargobihtáin. Lea dehálaš ahte oahppit dovdet ja áddejit dáid vearbaid. Dán oktavuodas sáhtá maiddá vuogas geahčadit ovdamearkabargobihtá Oahpahusdirektoráhta neahttasiiddus. Doppe leat ovdamearkkat oanehisčállosiidda, guhkesčállosiidda ja dieđut dan birra maid sensor deattuha iešguđet bargguin. Dát sáhtá leat ávkin sihke ohppiide ja oahpaheaddjai. Oahpaheaddji sáhtá dán geavahit veahkkin go ráhkada árvvoštallanskoviid iešguđet bargguide ja maiddá go addá máhcahaga ohppiid čálalaš bargguide.

Eamiálbmotmáhttu ja akademalaš máhttu

Girji 15. siiddu 4. bargobihtás lea joavkobargu mas sáhtá leat mávssolaš ohppiide álggos lohkat «Boazodoallomáhttu ja dutkan» (s. 181 girjii), «Australsk rapport: Får ikke bukt med klimaproblemer uten urfolks kunnskap» (liŋka), «Árbevirolaš máhttu – áibbas hilgojuvvon Deanu čázádaga hálldašeamis» (liŋka) ovdal go reflekterejit ja ságaškuššet. Dá leat liŋkkat:

- [Australsk rapport: – Får ikke bukt med klimaproblemer uten urfolks kunnskap](#)
- [Sámis 26](#)

Čiekŋudanbargu ja eamiálbmotdutkan – giehtalaga

Dán kapihttalis oahppit besset oahpásmuvvat čiekŋudeapmái ja eamiálbmotdutkanii. Bargu mii lea 31. siiddus, heive bargat čiekŋudanbargun. Čiekŋudeapmi lea guhkit áiggi proseassa. Ávžžuhan fárrolága ráhkadit áigeplána ja lohkat «Studeantastivrra rávvagat akademalaš čállimii» girjji 185. siiddus. Čiekŋudanbargu addá ohppiide vejolašvuoda čiekŋudit iežaset välljejuvvon fáddái, ja lea danne buorre vuolggasadji guorahallat sámi perspektiivvaid ja máhttovugiid. Go oahppit besset geavahit iežaset giela ja kultuvrra fágalaš barggu vuolggasadjin, de nannejuvvo sihke identitehta, giellamáhttu ja akademalaš oadjebasvuhta.

Eatnigielat ohppiide lea erenoamáš dehálaš čálmmustahttit mii mearkkašumiid eamiálbmotdutkanis lea. Eamiálbmotdutkanis lea sáhka váldit ruovttoluotta definerenválddi ja buvttadit máhtu mii lea relevánta, vuoiggalaš ja vuodđuduvvon álgoálbmogiid árvvuide ja vásáhusaide. Árbevirolaš diehtu, mii lea ovdánan buolvaid čađa ovttasdoaimmadettiin luondduin ja servodagain, sisttisdoallá dakkár oainnuid, maid oarjemáilmmi diehtagis dávjá leat badjelgeahččan.

Čiekŋudanbarggus oahppit ožžot vejolašvuoda šaddat máhtolašvuodabuvttadeaddjin, eai ge dušše gaskkustit earáid perspektiivvaid. Sii besset guorahallat áššiid mat gusket sidjiide ja sin servodahkii, ja seammás besset ovdánahttit kritihkalaš jurddašeami, gáldoohcama ja fágalaš čállinmáhtu. Go ožžot doarjaga geavahit sámegiela bargogiellan ja suokkardit sámi fáttáid árvvusatnimiin ja čiekŋalisvuodain, de čiekŋudanbargu šaddá fámolaš reaidun sihke fágalaš ja persovnnalaš ovdáneapmái.

2 Giella ja identitehta

Gealbomihttomearit

- ságaškuššat oktavuoda birra giela, kultuvrra ja identitehta gaskka fágalaš ságastallamiin
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
Fágaidrasttideaddji fáttát: Álbmotdearvvašvuohta ja eallimis birgen, demokratiija ja mielborgárvuohta
- suokkardit ja ságaškuššat mo iešguđet majoritehtagielat váikkuhit sámegillii ja reflekteret sámegiela geavaheami eavttuid hárrái ovdal, dál ja boahtteáiggis
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi
- áddet ja geavahit metagiela barggus fágain
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- hálddašit giela hápmeoahpa, syntávssa ja riehtačállima gulahallamis ja teakstaráhkadeamis
Guovddášelemeanttat: Sámástit, čállingealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- lohkat iešguđetlágan teavsttaid historjjálaš konteavsttas ja ohppiid dálááiggis ja reflekteret dan hárrái
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkegealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- reflekteret sámegiela ja kultuvrra ektui eamiálbmot- ja minoritehtaperspektiivvas
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi
- geavahit fágamáhtu ja dárkilis ja girjás fágagiela sihke njálmmálaččat ja fágalaččat
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan

Identitehta ja báikenamat

Maid báikenamma sáhtta mitalit identitehta, historjjá ja gullevašvuođa birra?

Báikenamat eai leat dušše geográfalaš namahusat – dat sáhttet mitalit midjiide giela, kultuvrra, historjjá ja identitehta birra. Dán bargobihtás oahppit galget guorahallat ovttá dahje eanet báikenamaid iežaset lagasguovllus dahje guovllus gosa lea gullevašvuohta, sii galget de reflekteret maid dát namat sáhttet mitalit midjiide.

- Maid báikenamma mearkkaša?
- Lea go báikenamma rievdan áiggi mielde?
- Čatnasit go dasa báikkálaš mitalusat, myhtat dahje historjjálaš dáhpáhusat?

Dasto galget čállit čállosa mas reflektarejit dáid áššiid:

- Man láhkái báikenamma sáhtta leat oassin olbmo identitehtas ja gullevašvuođas?
- Maid báikenamma sáhtta mitalit dán guovllu kultuvrra ja historjjá birra?
- Man láhkái báikenamat sáhttet leat mielde seailuheamen giela ja árbevirolaš máhtu?

Čieknudeapmi temái

Dán kapihttalis leat olu vejolaš áššit maidda oahppit sáhttet čieknudit. Dá lea ovdamearka mo sáhttá joavkkuin bargat temáin *giella ja identitehta*, dát bargu čatnasa maiddá girjji 5. kapihttalii. Dán barggu lea maiddá vejolaš heivehit fágaidrasttideaddji bargun.

Temá: Giella ja identitehta

Bargu:

- 1 Dán proševttas galgabehtet suokkardit giella ja identitehta oktavuodá. Suokkardit sáhttá mearkkašit áicat, iskat, fuomášit, dárkut ja dutkat. Álggos galgabehtet jurddašit maid giellaid dii hállabehtet, ja maid dát gielat mearkkašit didjiide. Dasto heivešii geahččat muhtin prográmma dahje podkástta giella ja identitehta birra, omd. ovttá oasi «Agnete jienáda»-prográmmas dahje «Jaskes dáistaleamis 4. oasi». Lohkket maiddá «Gielat mat dušše jávket» s. 36 ja «Fátmmastit ja olgguštit» s. 189 girjjis. Go dan lehpēt bargan, de galgabehtet digaštallat luohkás: Mo giella váikkuha min identitehtii?
- 2 Dán barggu nuppi oasis galgabehtet suokkardit daid iešguđet sámegielaid. Gehččēt giellakártta ja oahpásmuvvet gielladiliide. [Dás](#) gávdná eambbo dieđuid sámegielaid birra. Ávžžuhat guldalit ja geahččalit lohkat daid iešguđet sámegielaid ja buohtastahttit davvisámegielain. Sáhttibehtet guldalit omd. Sámi soga lávlaga ja lohkat ja buohtastahttit giellaid: [sami-soga-lavlla-samieatnan-duoddariid.pdf](#).
- 3 Goalmmát oasis lea historjjálaš geahčastat guovddážis, dán oasis lea lunddolaš geahčadit maiddá girjji 5. kapihttala. Dás lea ulbmil oahppat eambbo sámi giellahistorjjá birra ja erenoamážit dáruiduhttináigodaga birra. Dii galgabehtet maiddá oahpásmuvvat eará eamiálbmogiidda ja sin gielladiliide. Ráhkadehket ágelinjá Norgga giellapolitihkas.
- 4 Njealját oasis galgá leat kreatiiva bargu mii čájeha maid oahppit leat oahppan temás. Oahppit ieža mearridit barggu hámi, sáhttēt ráhkadit omd. seaidnegovaid, podkásttaid dahje video mas fáddá lea «giella identitehtan». Bargui sáhttēt laktit jearahallamiid, divttaid, govaid, jietnafiillaid jna.
- 5 Viđát oasis lea loahpaheapmi ja reflekšuvdna. Dás oahppit galget čállit fágateavstta dahje reflekšuvdnateavstta: Maid lean oahppan giella ja identitehta birra?

Giellaoahpa

Dán kapihttalis geardduhuvvojit giellaoahpalaš áššit. Mii diehtit ahte sámegiella ii leat seammá oidnosis go omd. dárogiella ja eangalasiella, ja danne lea dávjá váddáset čállit sámegillii. Oahpaheaddji dovda iežas ohppiid ja diehtá main giellaoahpalaš áššiin sii rahčēt ja sáhttá de veardidit guđemuš áššiid deattuha. Muđui sáhttá leat vuogas geardduhit iešguđet giellaoahpalaš áššiid iešguđet čállinbargguid oktavuodas. Ovdamearkka dihte vuosttaš čállinbarggu gearduha vearbbaid. Muhtin oahppit ges liikojit hárjehallat «spealuid» bokte, omd. sáhttá bargat Quizletas ja Wordwallas. Sáhttá leat vuogas geavahit

seaidnegovaid dađistaga go ođđa fáttá geardduha, muhtin oahppit ohppet buoremusat go oidnet ja fuomášit vuogádagaid. Dá lea ovdamearka mo sáhtá ráhkadit tabealla oanehis čilgehusain:

Persovnnat	Preseansa (dálááigi) Boahtit, lohkat, oažžut	Dássemolsašuddan • Gievrras dássi • Geahnohis dássi
Ovttaidlohku:		
Mun	Boađán (#) Logan Oaččun	Geažus: -n (#) Soggevokálarievdan: i→á
Don	Boađát (#) Logat Oaččut	Geažus: -t (#) Soggevokálarievdan: i→á
Son	Boahtá (#) Lohká (#) Oažžu	Geažus: vokála (#) Soggevokálarievdan: i→á, a→á
Guvttiidlohku:		
Moai	Bohte (#)(*) Lohke (#) Ožžo (#)	Geažus: vokála (#) Soggevokálarievdan: i→e, u→o, a→e (*) Diftonganjuolgan (oa→o, ie→i, ea→e, uo→u)
Doai	Boahti beahtti Lohka beahtti Oažžu beahtti	Geažus: -beahtti
Soai	Boahti ba Lohka ba Oažžu ba	Geažus: -ba
Máŋggaidlohku:		
Mii	Boahtit Lohkat Oažžut	Geažus: -t Seamma go vuodđohápmi
Dii	Boahti behtet Lohka behtet Oažžu behtet	Geažus: -behtet
Sii	Bohtet (#)(*) Lohket (#) Ožžot (#)	Geažus: -t (#) Soggevokálarievdan: i→e, u→o, a→e (*) Diftonganjuolgan (oa→o, ie→i, ea→e, uo→u)

Eará vuohki sáhtá leat lohkat ja kommenteret earáid čállosiid. Dalle oahppit ieža fuomášit mii doaibmá bures teavsttas ja maid galggašii buoredit. Dán sáhttet atnit ávkin iežaset teakstahábmemis. Seammás besset maiddái hárhjallat geavahit fágagiela ja reflekteret giela ja struktuvrra. Dien láhkái sáhttet maiddái ovdánahttit iežaset metagiela. Čáli oažžu earáid oaiviliid ja evttohusaid, ja dien láhkái sáhtá buoridit iežas čállosa. Dát vuohki sáhtá maiddái nannet iešdovddu ja oamasteami tekstii. Lea dehálaš oažžut konstruktiiva máhcahagaid, ja dat soaitá addit ohppiide motivašuvvna buoridit iežaset čállosiid. Dat ahte earát go dušše oahpaheaddji lohka čállosa, sáhtá dagahit ahte oahppit ražastit eanebuš buvttadit teavsta.

Lassi

- [Davvisámi neahttagrammatihkka](#)
- Solbakk, Aage. 2015. *Báikenamat Sámis*. ČálliidLágádus
- Palismaa, Maaren, Eira ja Inger Marie Gaup. 2001. *Gielas Gillii Mielas Millii – Davvisámegiela suopmanat*. Davvi Girji

3 Sámi árbevirolaš giella ja fágagiella

Gealbomihttomearit

- geavahit fágamáhtu ja dárkilis ja girjás fágagiela sihke njálmmálaččat ja fágalaččat
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- geavahit árbevirolaš sámi albmanahttinvuogiid ja sámegiel terminologijja barggus fágain
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- Áddet ja geavahit metagiela barggus fágain
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giellavuogádahkan ja vejolašvuohtan
- Reflektaret sámegiela ja kultuvrra ektui eamiálbmot- ja minortehapterspektiivvas
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi
- Lohkat iešguđetlágan teavsttaid historjjálaš konteavsttas ja ohppiid dálááiggis ja reflektaret dan hárrái
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkeangealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan

Fágagiella

Lea dehálaš oahppat sámi árbevirolaš giela ja fágagiela birra, dat nanne sihke ohppiid giellagelbbolašvuođa ja kultuvrralaš áddejumi. Sámi árbevirolaš gillii gullet sámit ja dadjanvuogit mat nannosit čatnasit eallimii, lundui ja árbevirolaš ealáhusaide nugo boazodollui, guolásteapmái, duodjái jna. Go oahppit ohppet doahpagiid mat gullet dáidda, de seailuhuvvo ja fievrriiduvvo dehálaš oassi sámi kulturárbbis viidáset. Giella lea dehálaš oassi identitehtas. Go oahppit besset oahppat fágagiela ja árbevirolaš dadjanvuogiid, de ožžot nannosat oktavuodá iežaset duogášii ja historjái. Dát sáhtta nannet sin čavlli ja gullelašvuođadovddu sámi servodahkii. Girjii 76. siiddu 6. bargobihtás oahppit galget válljet árbevirolaš barggu maid barget, ja 79. siiddu 2. bargobihtás galget čohkket dieđuid muhtin árbevirolaš barggu birra ja dokumenteret dan. Barggadettiin fágagielain lea lunddolaš ahte oahppit válljejit árbevirolaš barggu masa sis lea beroštupmi. Livččii vuogas jus sáhtášit ovtasbargat vuorraset olbmuiquin dahje ruovttuiguin, gos besset praktihkalaččat bargat ja oahppat árbevirolaš bargguid masa sis lea beroštupmi.

Árbevirolaš sámi albmanahttinvuogit

Árbevirolaš sámi albmanahttinvuogit leat oassin min rikkis kulturárbbis, identitehtas ja máhtus. Daid lea dehálaš seailuhit, ja dat sáhttet nannet ohppiid gullelašvuođa ja kultuvrralaš iešdovddu. Historjjálaččat leat dát dulbmoejuvvo ja soitet danne maid jávkamin dán globaliserejuvvo máilmmis. Ollu dain albmanahttinvuogiin lea mávssolaš áddejupmi luondus ja sámi máilmmiáddejumis. Dáid oahppan sáhtta danne gohčodit kultuvrralaš ealáskahttimin dahje revitaliseremin.

Nugo girjii boahtá ovdan s. 80, de Harald Gaski oaiivilda ahte sámi gulahallanvuogit leat rievdamin. Ávviris lea artihkal luohedajahusaid birra mat leat jávkamin, dan gávnnat [dás](#). Go lea sáhka luđiin ja luohedajahusain, de lea vuogas maiddái guldalit iešguđet luđiid, sihke boares ja ođđasat luđiid. Girjii

eai leat nu galle ovdamearkka luohtedajahusain, muhto gávdno girji mas leat boares luohtedajahusat, dan gávnnat [dás](#). Muđui sáhtta maidái [luohtearkiivvas](#) guldalit boares luđiid. Oahpaheaddji galggašii áinnas buktit ovdamearkkaid ja oažžut ohppiid dulkot luohtedajahusaid.

Lassi

- [Dajahallamat - Luodis luohái - NRK Radio](#)

4 Reflekteren ja kritihkalaš jurddašeapmi

Gealbomihttomearit

- lohkat iešguđetlágan teavsttaid historjjálaš konteavsttas ja ohppiid dálááiggis ja reflekteret dan hárrái
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkegealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- reflekteret sámegiela ja kultuvrra ektui eamiálbmot- ja minortehtaperspektiivvas
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi
- geavahit fágamáhtu ja dárkilis ja girjás fágagiela sihke njálmmálaččat ja fágalaččat
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- geavahit máhtu giela, teavstta ja šáŋŋera birra iešguđetlágan njálmmálaš ja čálalaš teakstašlájaid hábmemii
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkegealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- geavahit árbevirolaš sámi albmanahttinvuogiid ja sámegiela terminologiija barggus fágain
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan

Reflekšuvdna ja kritihkalaš jurddašeapmi nanne ohppiid dáiddu áddet ja dulkot máilmmi. Sii besset čiekŋudit fáttáide, gažadit dan maid lohket ja gullet ja oaidnit oktavuodaid. Sámegielfágas oahppit galget oažžut áddejumi das mo giella, kultuvra ja historjá čatnasit oktii, ja mo sámi perspektiivvat leat meannuduvvon ja meannuduvvojit servodagas.

Reflekšuvdna ovddida iešheanalašvuođa ja identitehtaovdáneami. Oahppit ožžot vejolašvuođa suokkardit iežaset jurdagiid, árvvuid ja vásáhusaid. Dát lea erenoamáš dehálaš eatnigielagiidda, go giella lea nannosit čadnojuvvon persovnnalaš ja kultuvrralaš identitehtii. Kritihkalaš jurddašeapmi addá ohppiide reaidduid árvoštallat dieđuid ja ovddidit iežaset oaiviliid.

Dálá digitála servodagas lea dárbbalaš ahte oahppit ovdánahttet kritihkalaš jurddašeami ja reflekterema, erenoamážit go lea sáhka eamiálbmogiid ja minortehtaid dieđuid juohkimis. Sámi perspektiivvat dávjá badjelgehččojuvvot, boastut áddejuvvojit dahje ovddiduvvojit majoritehta čalmmiiguin. Reflekšuvdna bokte oahppit ohppet gažadit sajáiduvvan narratiivaid ja árvoštallat mo giella ja válđi váikkuha man láhkái sámít ja eará minortehtat govviduvvojit. Sosiála mediat leat vuogádagat gos miellaguottut hábmejuvvojit ja levvet, dat sáhttet sihke nannet ja gáržžidit áddejumi eamiálbmogiid vuoigatvuođain ja kultuvrrain. Danne lea dehálaš ahte oahppit ohppet analyseret gálduid, dovdet stereotypiijaid ja oassálastet digitála ságastallamiidda árvvusatnemiin ja dihtomielalašvuođain. Kritihkalaš jurddašeapmi addá ohppiide reaidduid birget stuorraservodagas.

Boasttugovvideapmi ja appropriášuvdna

Girjjis 98. siiddu 3. bargobihtás oahppit galget čállit oanehis debáhttačállosa mas geavahit retoralaš apeallavugiid ovdanbuktit oaiviliiddiset. Dán olis ávžžuhat geardduhit retoralaš apeallavugiid #giellaspáiddar 1 girjjis 5. kapihttalis ja #giellaspáiddar 2 girjjis 3. kapihttalis. Dá vel debáhttačállosiid čállinrámmat.

Fokus	Dá lea mu váldoágga (dat galgá leat hui čielggas):	
Bajilčála	Bajilčála galgá geasuhit lohkkiid.	
Álggahus	Álggahus galgá boktalit lohkkiid. Gažaldaga/čuolmma ovdanbuktin.	
Váldooassi	1. ágga 2. ágga 3. ágga	1. vuosteágga 2. vuosteágga 3. vuosteágga
Loahpaheapmi	Loahpahat ja konkluderet.	

5 Sámegiela dilli áiggiid čađa

Gealbomihttomearit

- lohkat iešguđetlágan teavsttaid historjjálaš konteavsttas ja ohppiid dálááiggis ja reflekteeret dan hárrái
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkeangealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuhtan
- reflekteeret sámegiela ja kultuvrra ektui eamiálbmot- ja minoritehtaperspektiivvas
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi
- geavahit fágamáhtu ja dárkilis ja girjás fágagiela sihke njálmmálaččat ja fágalaččat
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuhtan
- suokkardit sámegielaid dili ja iešguđet áiggiid giellapolitihka
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi
- suokkardit ja ságaškuššat mo iešguđet majoritehtagielat váikkuhit sámegillii ja reflekteeret sámegiela geavaheami eavttuid hárrái ovdal, dál ja boahteáiggis
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi

Lea dehálaš oahppat sámi giellahistorjjá birra. Nu oahppit besset oahppat mo giella čatnasa historjái, kultuvrii ja fápmodilálašvuodáide servodagas. Sámegiella lea gillán dáruiduhttima ja marginaliserema, muhto lea maiddá leamaš dehálaš oassin sámi identitehtas, searvevuodas ja vuostálastimis. Go oahppit besset oahppat mo giella lea ovdánan njálmmálaš árbevieruin dálá ođđaáigásaš geavaheapmái, de ožžot historjjálaš ja persovnnalaš perspektiivva das maid mearkkaša seailluhit ja nannet minoritehtagiela. Dát buktá sávvamis rámisvuodá ja gielladiđolašvuodá ja biktala beroštumi joatkit barggu. Jus fal sámegiella galggaš seailut, de lea dehálaš geavahit dan buotlágán oktavuodain. Danne lea dehálaš ahte oahppit dihtet iežaset leat min boahteáigi, ja sis lea stuorra ovddasvástádus. Dasa lassin lea dehálaš oahppat eará eamiálbmogiid ja sin gielladili birra. Mii juogadat ollu sullasaš vásáhusaid ja sáhttit oahppat nubbi nuppis ja dien láhkái nannet eamiálbmogiid sajádaga servodagain.

Reflekterejeadji teavstta čállinrámma

Álggahus: Ovdanbuvttet temá: • Mii sámevašši lea? • Manne lea dát dehálaš fáddá man birra galggašii smiehttát? • Maid háliidat guorahallat dan oktavuodas?	Álggahancealkagat: • Dán teavsttas háliidan reflekteret ... • Sámevašši lea ... • Dát lea dehálaš fáddá danne go ...
Váldooassi: Iežat jurdagat ja vásáhusat • Maid jurddašat go gulat sáni sámevašši? • Leat go oaidnán, gullan dahje vásihan dan? • Mo váikkuha sámevašši earkilolbmui ja servodahkii?	Álggahancealkagat: • Mun oaivildan ahte sámevašši lea ... • Lean gullan/oaidnán/jurddašan ... • Dát čuohcá munnje danne go ...
Iešguđet geahččanguovllut • Manne jáhkát sámevaši dáhpáhuvat? • Man láhkái sáhtta buorebut áddet sin geat gillájit dan ja sii geat cielahit? • Maid servodat, mediat ja politihkkárat dadjet dan birra?	Álggahancealkagat: • Muhtimat oaivildit ahte ... • Eará perspektiiva lea ... • Lea dehálaš áddet ahte ...
Dieđuid ja árvvuid čanastus • Mo čatnasa dat dasa maid leat oahppan sámi historjjá, giela ja kultuvrra birra? • Maiguin árvvuiguin galggašii deaivvadit eamiálbmogiiguin ja minoritehtaiguin? • Mo sámevaši sáhttit eastadit?	Álggahancealkagat: • Mun oaivildan ahte árvvusatnin ja diehtu lea dehálaš danne go ... • Eastadan dihte sámevaši mii fertet ...
Loahpaheapmi: • Čoahkkáigease iežat deháleamos reflekšuvnnaid. • Maid leat oahppan čáledettiin dán teavstta? • Leat go dus vuordámušat boahtteáigái?	Álggahancealkagat: • Mun lean diđolat ... • Deháleamos maid lean oahppan, lea ... • Sávvamis ...

Sámegiela dilli 50 jagi geahčen

Bargu:

Govahala mo sámi servodat ja giela dilli lea 50 jagi geahčen. Sámegiella lea rievdan ollu áiggiid čađa, dáruiduhttináigodagas ođđaset áiggi ealáskahttinbargguide. Dál galggat čállit teavstta mas guorahalat mo sámegiella lea rievdan dán áigodagas. Teavsttas galget leat dát oasis:

- Historjjálaš duogáš: Mo dáruiduhttin lea váikkuhan sápmelaččaide?
- Árvvoštallat dálááiggi: Mat ealáskahttin doaimmat leat dál, ja mo dat doibmet?
- Ráhkadit boahhteáiggevišuvnna: Mo jáhkát sámegiella leat 50 jagi geahčen?
 - Geavahuvo giella beaivválaččat?
 - Geat dan hállet?
 - Mo dan oahppá?
 - Geavahuvo go ođđa arenain?
 - Leat go ođđa suopmanat bohcciidan?

Vuoduš iežat jurdagiid: Geavat fágamáhtu ja ovdamearkkaid doarjut iežat jurdagiid. Dii sáhttibehtet fárrolága válljet guđe šánjer galgá čállois.

Lassi

- [Norge starter arbeidet med FNs internasjonale tiår for urfolksspråk](#)
- [International Decade of Indigenous Languages](#)
- [Indigenous languages around the world](#) (filmmaš 2:35 min)
- Nuortalašgiela ealáskahttin: [Nuortalašgiela ealáskahttima geaidnoválljen - Sámediggi \(sametinget.no\)](#) / [Veivalg for skoltesamisk språkvitalisering - Sametinget](#)
- [Dáhttot ealáskahttit nuortalašgiela](#)
- [Ovddádusbellodat ii hálit ealáskahttit nuortalašgiela Norggas](#) Ávvir 14.10.2022
- [Hun tok et helt språk med seg i graven](#)
- Giellalokten, Sámedikki strategijat sámegielaide várás: [sametinget-giellalokten-dav.pdf](#)

6 Máinnasteapmi ja čáppagirjjálašvuohta

Gealbomihttomearit

- lohkat iešguđetlágan teavsttaid historjjálaš konteavsttas ja ohppiid dálááiggis ja reflekteeret dan hárrái
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkeangealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- analyseret ja dulkot sámegiela girjjálašvuođa ja eará kultuvrraid teavsttaid
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkeangealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta
- geavahit máhtu giela, teavstta ja šáŋŋera birra iešguđetlágan njálmmálaš ja čálalaš teakstašlájaid hábmemii
Guovddášelemeanttat: Sámástit, lohkeangealbbu ovdánahttin, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- geavahit fágamáhtu ja dárkilis ja girjás fágagiela sihke njálmmálaččat ja fágalaččat
Guovddášelemeanttat: Sámástit, giella vuogádahkan ja vejolašvuohtan
- reflekteeret sámegiela ja kultuvrra ektui eamiálbmot- ja minoritehtaperspektiivvas
Guovddášelemeanttat: Giellagirjáivuohta Sámis
Fágaidrasttideaddji fáttát: Demokratiija ja mielborgárvuohta, guoddevaš ovdáneapmi

Go oahppá máinnasteami ja sámi čáppagirjjálašvuođa ovdáneami birra, de oahppá mo sámi vásáhusat, árvvut ja máilmmigovva leat ovdanbuktojuvvon ja gaskkustuvvon teavsttain. Čáppagirjjálašvuohta speadjalastá sihke historjjálaš dilálašvuođaid ja servodaga hástalusaid ja addá maiddá sáji identitehtii, vuosteháhkui ja refleksuvdnii. Girjjálašvuođa bokte oahppit besset vásihit sámi jienaid, giela ja mitalusaid mat leat marginaliserejuvvon oarjemáilmmi girjjálašvuođas. Dát nanne ohppiid kultuvrralaš diđolašvuođa ja addá sidjiide vejolašvuođa oaidnit mo girjjálašvuohta sáhtá leat sihke dáiddalaš ovdanbuktin ja servodatkritihkka. Go guorahallá iešguđet áigodagaid ja čáppagirjjálašvuođa, de oahppi ovdánahtta maiddá iežas máhtu dulkot, analyseret ja áddet kompleaksa sáttasániid, juoga mii lea dehálaš sihke fágalaččat ja persovnnalaččat.

Čáppagirjjálašvuohta ja servodatkritihkka

Sámi lávllateavsttat leat guhká leamaš servodatkritihka ja kultuvrralaš vuostálastima dehálaš arenat. Musihka bokte albmanahttet sámi artisttat dovduideaset marginaliserema, dáruiduhttima, biraspolitihka, identitehta ja vuoigatvuođaid birra. Lávlagat mitalit perspektiivvaid birra mat eai gullo almmolaš digaštallamiin, dat doibmet sihke dáiddalaš ovdanbuktimin ja politihkalaš kommentáran. Servodatkritihkka sáhtá leat njuolga ja deaivil dahje poehtalaš ja symbolalaš, muhto das lea álo dehálaš doaibma čalmmustahttit sámi eallineavttuid ja árvvuid.

Muhtin artisttat válljejit lávlut majoritehtagillii dahje eangalasgillii. Dat sáhtá leat strategalaš válljen go galgá olahit eambbo guldaleddjiid, háhkat gulahallama dahje oažžut doarjaga medias ja muđui musihkkasuorggis. Dát sáhtá maiddá boktit digaštallama giela sajádagas identitehtas ja kultuvrra gaskkusteamis. Go sámi artisttat válljejit geavahit majoritehtagiela, de dat sáhtá adnot dárbbaslažžan. Earát válljejit sámegillii lávlut aiddo fal giela stáhtusa nannema dihte ja čájeht ahte dat lea ealli ja áigeguovdilis dáiddagiella.

Go bargá sámi lávllateavsttaiguin oahpahusas, de oaidná ahte oahppit besset guorahallat sihke sisdoalu, giela ja konteavstta. Dat addá saji smiehttat giellaválljema, válddi, identitehta ja dáidaga rolla birra servodagas. Dá lea evttohus bargobihttái maid sáhtta bargat ohppiiguin.

Servodatkritihkka ja giellaválljen sámi lávllateavsttain

Mihttomearit: Oahppit galget analyseret mo sámi artisttat geavahit lávlagiid ovdanbuktit servodatkritihka ja reflektet man dehálaš giellaválljen lea lávllateavsttain.

1 Analysere lávllateavstta mas lea servodatkritihkka. Lávlaga fáddá sáhtta leat:

- dáruiduhttin ja giellapolitihkka
- luondu ja sisabahkkemat
- identitehta ja gullevašvuotta
- eamiálbmogiid rievttit

Mii lávlaga sisdoallu lea? Maid servodatáššiid čalmmustahtta? Maid váikkuhangaskaomiid artista geavaha ovdanbuktut sáttasáni (omd. metaforaid, geardduheami, vuostálasvuodaid)? Mo sámi árvvut ja máilmmiáddejupmi bohtet ovdan teavsttas? Makkár miellaláhki lávlagis lea? Mo dát váikkuha sáttasátnái?

2 Reflektet giellaválljema

- Muhtin artisttat lávlot sámegillii, earát ges riikka majoritehtagillii dahje eangalasgillii.
- Guđe gillii lávlla lea? Manne jáhkát artista lea válljen dán gillii lávlut? Mat ovdamunit ja cakkat leat jus geavaha majoritehtagiela sámi musihkas? Man láhkái giellaválljen váikkuha dasa mo don vásihat lávlaga ja sáttasáni? Maid mearkkaša sámi gillii ja kultuvrii go artisttat válljejit sámegillii lávlut?

3 Iešárvoštallan

- Čále oanehis teavstta mas čoahkkáigeasat dáid osiid:
 - Maid leat oahppan servodatkritihka birra sámi čáppagirjjálašvuodas?
 - Maid oaivildat giellaválljema birra sámi lávlagiin?
 - Man láhkái sáhtta musihkka leat dehálaš oassi sámi kultuvrras ja identitehtas?

Lassi

- [NRK.no](https://www.nrk.no) - NRK Jođi (sámegillii)
- Gaski, Harald. 1998. *Gielas Gillii Mielas Millii – Njealját máilmmi čiegáin*. Davvi Girji

7 Lohkanteavsttat

Lohkanteavsttat leat girjji kapihttaliid mielde bardojuvvon ja leat jurddašuvvon lassi lohkamuššan ja válljenmunnin. Ii leat dattetge ulbmil ahte geavaheaddjit, oahppit ja oahpaheaddjit ráddjejit teavsttaid dušše dihto kapihttaliidda, muhto atnet ávkin gokko muđui orrot heivemin.

Kapihttalis leat mánggalágán teavsttat – sihke boarrásat ja ođđasat teavsttat, mat addet reflekšuvdna- ja čiekŋudanvejolašvuodaid. Ulbmil lea doarjut ohppiid áddejumi ja beroštumi. Danne galgá leat válljenmunni ja seammás bohtet iešguđet perspektiivat ja ovdanbuktinvuogit ovdan ja dien láhkái riggudahttet oahpahusa.

Gáldut

1 Čieknudeapmi ja dieđalaš čállin

Sámi allaskuvla: <https://samas.no/se/dutkan> vižžon 16.02.2024

Ráđđehus.no: <https://www.regjeringen.no/se/dokumenter/st.die.-nr.-34-2001-2002/id196279/> vižžon 19.02.2024

2 Giella ja identitehta

Balto, Asta Mitkijá (2023): Sámi bajásgeassin. ČállidLágádus

Doavtter-Aino Aura (2023): Siiddaid Sápmi. DAT

Giellalokten, Sámediggi 2018:6

3 Sámi árbevirolaš giella ja fágagiella

Sámi Našunálateáhter Beaivváš (2019): Čájálmasgihpa *Juoiggas*

5 Sámegiela dilli áiggiid čađa

Berg-Nordlie, Mikkell: «Fornorsking» Store norske leksikon <https://snl.no/fornorsking> vižžon 15.12.2023

FN-sambandet: «Urfolk og nasjonale minoriteter» <https://www.fn.no/tema/menneskerettigheter/urfolk-og-nasjonale-minoriteter> vižžon 15.12.2023

Minde, Henry (2005): «Sámiid dáruiduhttin – manin, mo ja makkár váikkuhusat?» Sámi skuvlahistorjá 1, Svein Lund. Davvi Girji

Reaidu: «(DE)KOLONISERING» <https://result.uit.no/reaidu/dekolonisering/> vižžon 16.02.2024

Solbakk, Aage (2011): Sámit áiggiid čađa 1. ČállidLágádus

Theil, Rolf: «Grønlandsk», Store norske leksikon <https://snl.no/grønlandsk> vižžon 15.12.2023

6 Máinnasteapmi ja čáppagirjjálašvuohta

Hirvonen, Vuokko (1991): Sámeeatnama jienat. DAT